

مطالعه کیفی تولید سفر در دوران همه‌گیری پاندمی کووید-۱۹ و پس از آن در گروه دانشجویان

حامد رضایی، کارشناس ارشد راه و ترابری، دانش‌آموخته دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
محسن فلاح زواره (مسئول مکاتبات)، دکترای راه و ترابری، دانشیار گروه مهندسی عمران، دانشکده فنی و مهندسی دانشگاه
خوارزمی، تهران، ایران

E-mail: m.fallah@khu.ac.ir

سمیه سادات آخشیک، دانشیار گروه آموزشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

چکیده

انتشار ویروس کووید ۱۹ که از ووهان چین شروع شد و تمام کره زمین را فرا گرفت در زمان کوتاهی به یک منبع جدید درک خطر تبدیل شد. بررسی تأثیرات این ویروس بر رفتار سفر دانشجویان به عنوان افراد پرتحرک و انعطاف‌پذیر نسبت به سایر گروه‌های سنی موضوع مهمی است. برای بررسی، در زمان بازگشایی دانشگاه‌ها پس از قرنطینه، با ۳۴ نفر از دانشجویان دانشگاه خوارزمی که تجربه تحصیل در دانشگاه قبل دوران کرونا را داشتند مصاحبه نیمه ساختاریافته انجام شد تا به صورت کیفی بررسی شود درک خطر آن‌ها در دوره‌ی بازگشایی دانشگاه‌ها در مقایسه با دوران مجازی بودن دانشگاه‌ها چه تغییراتی بر انواع سفرهای ایشان داشته است. نتایج نشان داد در ماه‌های ابتدایی شیوع، زمانی که محدودیت‌ها در بالاترین سطح خود قرار داشتند و درک خطر ابتلا و ترس ناشی از آن بسیار بالا بود، تعداد سفرهای دانشجویان به شدت کاهش یافت. در این شرایط، دانشجویان تنها برای اهداف ضروری سفر می‌کردند. باین حال با کاهش محدودیت‌ها و کاهش درک خطر، تولید سفر دانشجویان به تدریج افزایش یافت. برخی دانشجویان به دلیل مجازی بودن دانشگاه‌ها و عدم نیاز به حضور فیزیکی در کلاس‌ها وارد بازار کار شدند. مشاهدات نشان داد در مواردی، تعداد سفرهای تفریحی و اجتماعی دانشجویان حتی در مقایسه با دوران پیش از همه‌گیری افزایش یافت. باین حال، عوامل دیگری مانند گرایش به خرید آنلاین، شکل‌گیری عادت‌های رفتاری جدید و انزوای ناشی از محدودیت‌ها باعث کاهش تولید سفر برخی دانشجویان شد. این عوامل حتی در دوران بازگشایی دانشگاه‌ها نیز باعث شد تولید سفر در مقایسه با دوران پیش از همه‌گیری کمتر باشد.

واژه‌های کلیدی: کووید-۱۹، رفتار سفر، تولید سفر، درک خطر

۱. مقدمه و ادبیات پژوهش

شیوع بیماری‌های همه‌گیر در سطوح گسترده همواره تأثیرات عمیق و ماندگاری بر رفتار سفر افراد داشته است تا جایی که همه‌گیری‌های وسیع، تأثیرات گسترده‌ای بر جنبه‌های مختلف زندگی، از جمله الگوهای سفر افراد داشته است. برای نمونه می‌توان به شیوع ویروس سارس در سال ۲۰۰۳، شیوع ویروس آنفلوآنزای H1N1 (آنفلوآنزای خوک) و همه‌گیری جهانی کووید-۱۹ اشاره کرد. بدون شک، شیوع همه‌گیری جهانی کووید-۱۹ در مارس ۲۰۲۰ که توسط سازمان بهداشت جهانی به‌عنوان یک بحران جهانی بهداشت عمومی اعلام شد، یکی از بزرگ‌ترین همه‌گیری‌های عصر حاضر به حساب می‌آید که منجر به ابتلای صدها میلیون و مرگ میلیون‌ها نفر در سراسر جهان گردید و تأثیرات گسترده‌ای بر زندگی انسان‌ها، اقتصاد و زیرساخت‌های اجتماعی داشت. در واکنش به این بحران، دولت‌ها محدودیت‌های بی‌سابقه‌ای را اعمال کردند که به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر رفتار سفر مردم تأثیرگذار بود.

در ایران به دنبال ثبت اولین مرگ ناشی از کووید-۱۹ در ۲۸ بهمن ۱۳۹۸ و افزایش نگرانی‌های بهداشتی در مورد شیوع بیماری، فعالیت حضوری تمام مؤسسات آموزشی در کشور متوقف شد و به مدت حدود دو سال غیرحضوری ماند. این تغییر شیوه فعالیت دانشگاه‌ها، زمینه‌ساز تغییرات بالقوه قابل‌توجهی در رفتار سفر دانشجویان بود. چراکه با توجه به شرایط سنی و تحصیلی، دانشجویان به‌عنوان یکی از گروه‌های فعال، پرتحرک و انعطاف‌پذیر در انتخاب شیوه‌های حمل‌ونقل، به حساب آمده و می‌توان انتظار داشت که در طول مدت طولانی غیرحضوری بودن دانشگاه‌ها، واکنش دانشجویان از نظر تغییرات رفتار سفر پایدار نبوده و رفتار سفر آن‌ها در طی زمان، تحت تأثیر عواملی نظیر شدت همه‌گیری، تغییر در پروتکل‌ها، تغییر درک خطر، سازگاری با شرایط جدید و تغییر نیازها به تدریج دچار تغییراتی گردد.

به‌طورکلی، تغییر رفتار سفر از جمله رفتار سفر دانشجویان، در نتیجه همه‌گیری کووید-۱۹ نتیجه ترکیبی از عوامل بیرونی

(همچون تغییر در پروتکل‌های بهداشتی، قرنطینه اجباری در منزل، ممنوعیت سفر و واکسیناسیون گسترده) و عوامل درونی (همچون تغییر نگرانی و تغییر درک از خطر) است. این عوامل بسته به شدت و ضعف همه‌گیری، می‌توانند رفتار سفر افراد را تحت تأثیر قرار دهند. به‌عنوان مثال، در زمان اوج شیوع پاندمی در ایران، نزدیک به ۷۰۰ مورد مرگ روزانه و حدود ۵۰ هزار مورد جدید ابتلای روزانه ثبت گردید که این شرایط، نه تنها نگرانی‌های عمومی را به شدت افزایش داد، بلکه محدودیت‌های سخت‌گیرانه‌ای را به دنبال داشت که موجب تغییرات زیادی در رفتار سفر گردید؛ اما نهایتاً با گسترش تزریق واکسیناسیون و کاهش آمار مرگ‌ومیر، این تعداد به کمتر از ۵۰ مورد مرگ در روز کاهش یافت و به تدریج رفتار سفر به شرایط عادی نزدیک‌تر شد.

علاوه بر عوامل بیرونی که با تغییر خواسته‌ها، نیازها و تعهدات افراد بر مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های روزمره که محرک اصلی سفر آن‌ها است، تأثیرگذار است، عوامل روان‌شناختی درونی نیز می‌تواند بر رفتار سفر تأثیرگذار باشد. ویروس کووید-۱۹ به‌عنوان یک مخاطره نوظهور قبلاً تجربه نشده که تنها چند ماه پس از پیدایش، تمام جهان را فراگرفت و بیش از دویست میلیون نفر را در سراسر جهان آلوده کرد، به‌عنوان یک منبع جدید مخاطره ظاهر و توسط مردم درک شد و آن‌ها را دچار ترس، وحشت و اضطراب کرد. درک خطر در این مفهوم به ارزیابی ذهنی احتمال وقوع و شدت رخداد مخاطره‌آمیز و نگرانی از عواقب آن اشاره دارد.

۱-۱ هدف پژوهش

با تزریق گسترده واکسن و کاهش چشمگیر مرگ‌ومیر و ابتلای روزانه به کووید-۱۹ در کشور، نهایتاً در فروردین ۱۴۰۱ تصمیم به فعالیت حضوری دانشگاه‌ها گرفته شد. این مقطع زمانی، فرصت منحصربه‌فردی برای بررسی تغییرات رفتار سفر دانشجویان در بازه زمانی ابتدای مجازی شدن دانشگاه‌ها تا پایان این دوره و بازگشایی مجدد بود. مطالعه حاضر با تمرکز بر عوامل

مربوط به تغییرات درک خطر کووید-۱۹ در میان دانشجویان و نقش این تغییرات بر تغییر رفتار سفر دانشجویان (تولید سفر) در بازه زمانی ابتدای مجازی شدن دانشگاه‌ها تا پایان این دوره و بازگشایی مجدد دانشگاه‌ها انجام شده است. درک این تغییرات می‌تواند به برنامه‌ریزی مؤثرتر برای مدیریت بحران‌های مشابه در آینده کمک کند.

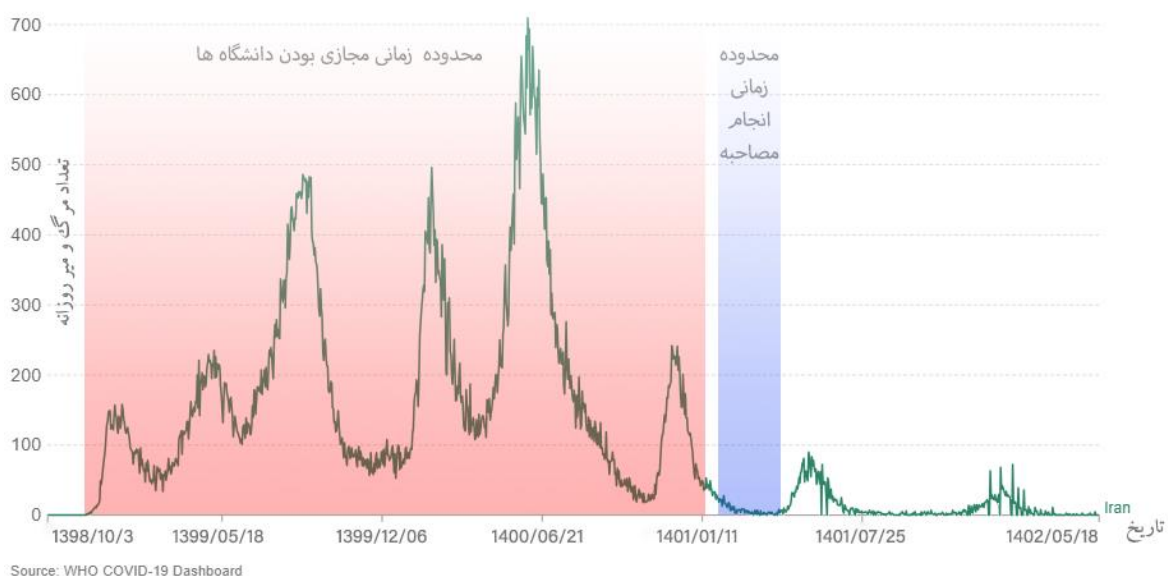
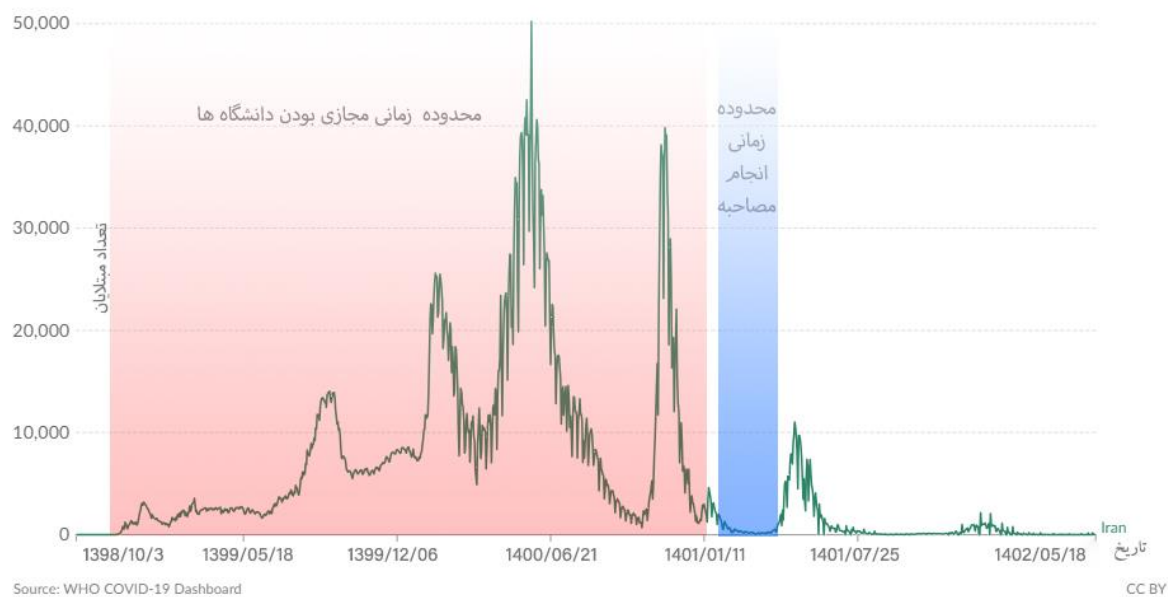
۲. روش پژوهش

اثر تغییر در درک خطر ابتلا به کووید-۱۹ بر رفتار سفر دانشجویان در طول یک بازه زمانی دو ساله، از ابتدای مجازی شدن دانشگاه‌ها تا بازگشایی مجدد، با استفاده از تحلیل‌های مقطعی ممکن نبود. از سوی دیگر، به دلیل عدم جمع‌آوری داده‌ها در مقاطع زمانی قبل از همه‌گیری و در طول دوره مجازی بودن دانشگاه‌ها، انجام مطالعه طولی نیز امکان‌پذیر نبود. علاوه بر این، رفتار سفر در بازه‌های زمانی خاص، مانند دوران همه‌گیری، پیچیده بوده و تحت تأثیر عوامل مختلفی همچون ادراکات و نگرش‌ها قرار دارد. بررسی این عوامل از طریق پرسشنامه‌های کمی یا مصاحبه‌های ساختاریافته نمی‌تواند به‌طور کامل پیچیدگی

های مرتبط را آشکار سازد. لذا در این پژوهش از روش تحقیق کیفی استفاده شده است. تحقیق کیفی بر داده‌هایی متمرکز است که از طریق مشاهده، مصاحبه‌های باز، یا تعامل‌های شفاهی جمع‌آوری شده و بر معانی و تفسیرهای مشارکت‌کنندگان تأکید دارد. روش‌های کیفی ابزارهای قدرتمندی برای کشف پیچیدگی‌های علی و معلولی هستند، زیرا به مشارکت‌کنندگان اجازه می‌دهند تا با کلمات خودشان، آنچه را که برایشان مهم است، توضیح دهند و برداشت‌هایشان را بیان کنند.

۲-۱ نمونه‌گیری

نمونه‌گیری این پژوهش بلافاصله پس از حضوری شدن دانشگاه‌ها، در بازه زمانی ۶ اردیبهشت تا ۱۵ تیرماه ۱۴۰۱، در پردیس کرج دانشگاه خوارزمی^۳ انجام شد. در این بازه زمانی، شدت همه‌گیری نسبت به تغییرات این شدت در دوره زمانی مجازی بودن دانشگاه‌ها کاهش چشمگیری را نشان داد. تغییرات شدت همه‌گیری از نظر تعداد ابتلای و تعداد مرگ‌ومیر روزانه از زمان شروع مجازی شدن دانشگاه‌ها تا بازگشایی آن و دوره زمانی جمع‌آوری اطلاعات در شکل ۱ نشان داده شده است.

شکل ۱. تغییرات شدت همه‌گیری کووید-۱۹ در بازه زمانی شروع مجازی شدن تا بازگشایی دانشگاه‌ها و جمع‌آوری اطلاعات (بالا: تغییرات تعداد ابتلای روزانه، پایین: تغییرات تعداد مرگ و میر روزانه)

باشند به همین دلیل دانشجویان دوره‌ی کارشناسی ورودی قبل ۹۹ و دانشجویان ارشدی که دوران کارشناسی را نیز در دانشگاه خوارزمی گذرانده بودند، انتخاب شدند. از طرفی از آنجاکه دانشجویان خوابگاهی در دوران مجازی شدن دانشگاه‌ها به شهرهای خود رفتند و این موضوع در سطح دسترسی آن‌ها به گونه‌های مختلف حمل و نقلی تأثیرگذار است، کنارگذاشته شدند. به همین دلیل دانشجویان غیر خوابگاهی ساکن استان‌های تهران

در این پژوهش، ۳۴ نفر از دانشجویان از طریق نمونه‌گیری هدفمند^۴ انتخاب شدند. در این مطالعه، نمونه‌ها به گونه‌ای انتخاب شدند که نماینده طیف وسیعی از دانشجویان بر اساس ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مانند جنسیت، مقطع تحصیلی، دسترسی به خودرو، داشتن گواهینامه رانندگی و محل سکونت باشند. در انتخاب نمونه به این موضوع توجه شد که افراد سابقه تحصیل در دانشگاه خوارزمی در دوران قبل از شروع پاندمی را داشته

و البرز مورد مصاحبه قرار گرفتند. به مصاحبه‌شوندگان اطمینان خاطر داده شد که اطلاعات به صورت بدون نام و صرفاً با هدف ... استفاده خواهد شد (کوتاه بنویسید که چه پروتکل‌های دیگری برای حفظ حریم شخصی افراد استفاده شده است) همه

مصاحبه‌شوندگان به صورت داوطلبانه و رضایتمندانه در مصاحبه حضور یافتند. جدول ۱ توصیفی از اطلاعات جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان را ارائه می‌دهد. مشخصات فردی هر یک از شرکت‌کنندگان نیز در جدول پیوست ارائه شده است.

جدول ۱. توصیف مشخصات مصاحبه‌شوندگان

درصد	تعداد	مشخصات مصاحبه‌شونده‌ها
۵۰٪	۱۷	خانم
	۱۷	آقا
۷۹٪	۲۷	کارشناسی
	۷	کارشناسی ارشد
۶۵٪	۲۲	تهران
	۱۲	کرج
۵۶٪	۱۹	۱ و کمتر
	۱۵	۲ و بیشتر
۷۹٪	۲۷	بله
	۷	خیر
۸۲٪	۲۸	بله
	۶	خیر
۹۷٪	۳۳	بله
	۱	خیر

۲-۲ راهنمای مصاحبه

اگرچه مصاحبه‌ها به صورت باز انجام شدند، اما برای هدایت مصاحبه‌ها از راهنمای مصاحبه‌ای که پیش از شروع تنظیم شده بود، استفاده شد. با این حال، به مصاحبه‌شوندگان آزادی لازم داده شد تا تجربیات خود را با کلمات خودشان بیان کنند. مصاحبه‌های انجام‌شده بر دیدگاه دانشجویان نسبت به عوامل مؤثر بر تغییر درک خطر در بازه زمانی مطالعه و تأثیر این تغییر درک خطر بر رفتار سفر، شامل تولید سفر و انتخاب شیوه سفر در سفرهایی که با اهداف مختلف انجام داده‌اند، متمرکز بود. مصاحبه‌شوندگان تشریح کردند که سفرهای آن‌ها، به تفکیک هدف سفر (اجباری و غیراجباری)، در دوره مجازی شدن دانشگاه‌ها تا بازگشایی نسبت به قبل از این دوره چگونه تغییر

یافته و چه عواملی در شکل‌گیری این تغییرات نقش داشته‌اند. همچنین از مصاحبه‌شوندگان درخواست شد که توضیح دهند برای هر یک از اهداف سفر از چه شیوه‌ای برای حمل‌ونقل استفاده کرده‌اند و تأثیر درک خطر بر این تغییرات چگونه بوده است.

۳-۲ تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش از تحلیل محتوای کیفی^۵ استفاده شد. ت پس از تبدیل مصاحبه‌ها به متون، رونوشت‌ها به طور کامل با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA 2020 مورد بررسی قرار گرفتند. در این فرآیند، متون و کلمات کلیدی مرتبط با متغیرهای چارچوب نظری شناسایی و برجسته

شدند. سپس، این متون منتخب بر اساس طرح کدگذاری از پیش تعیین شده، کدگذاری شدند.

۳. تحلیل داده‌ها

در ماه‌های ابتدایی شیوع ویروس کووید-۱۹، زمانی که محدودیت‌های اعمال شده توسط دولت در بالاترین سطح خود قرار داشت و درک خطر ابتلا به کووید-۱۹ همراه با ترس از ابتلا به دلیل ارزیابی بالای احتمال ابتلا و تصور شدت پیامدهای سخت این ویروس افزایش یافته بود، تعداد سفرهای دانشجویان به شدت کاهش پیدا کرد. در این دوره، افراد تنها برای امور ضروری سفر می‌کردند و بسیاری از فعالیت‌های دیگر متوقف شد.

افرادی که پیش از شیوع ویروس شاغل بودند، اگر امکان دورکاری برای آن‌ها فراهم بود، به صورت دورکاری و مجازی به فعالیت حرفه‌ای خود ادامه دادند. دانشجویانی که شغل آن‌ها امکان دورکاری را فراهم نمی‌کرد، سفرهای کاری خود را متوقف کردند. سفرهای تحصیلی دانشجویان که پیش از همه‌گیری بخش قابل توجهی از سفرهای هفتگی را تشکیل می‌داد، با مجازی شدن دانشگاه‌ها به صفر رسید. سفرهای اجتماعی و تفریحی نیز به شدت کاهش یافت و بسیاری از افراد این نوع سفرها را متوقف کردند. علاوه بر این، خرید اقلام غیرضروری در بیشتر موارد متوقف شد و تعداد سفرهای مرتبط با خرید اقلام ضروری نیز به طور قابل توجهی کاهش یافت.

"در دوران قبل از شیوع ویروس به طور متوسط دو بار در هفته به سرکار می‌رفتم و از تاکسی اینترنتی استفاده می‌کردم اما با شیوع ویروس کووید ۱۹، به دلیل اینکه آمار ابتلا و مرگ و میر بالا بود کارم را کنار گذاشتم و به کار مجازی مشغول شدم." (مصاحبه‌شونده ۱۰)

"قبل کرونا هفته‌ای یک بار با دوستان و خواهرم با خودروی شخصی سفر تفریحی انجام می‌دادیم، پارک و طبیعت و کافه می‌رفتیم اما با شروع این ویروس همه چیز به خاطر ترس از

اینکه می‌دیدیم اطرافیان و دوستانم به این ویروس مبتلا می-

شدند کنسل شد." (مصاحبه‌شونده ۶)

به تدریج، با کاهش درک خطر میان دانشجویان و کاهش محدودیت‌ها، تعداد سفرها افزایش یافت. در حوزه سفرهای کاری، برخی از کسانی که سفرهای خود را متوقف کرده بودند، دوباره فعالیت‌های کاری خود را آغاز کردند. با این حال، برخی دیگر به دلیل عدم دسترسی به خودروی شخصی و ارزیابی بالای احتمال ابتلا در حمل و نقل عمومی یا محل کار، سفرهای کاری خود را به طور کامل کنار گذاشتند.

تعدادی از دانشجویان که پیش از شیوع کرونا شاغل نبودند، از فرصت مجازی شدن دانشگاه‌ها بهره برده و وارد بازار کار شدند. این دانشجویان سفرهای کاری را به برنامه هفتگی خود اضافه کردند و سفرهای کاری را جایگزین سفرهای تحصیلی کردند. سفرهای اجتماعی و تفریحی نیز، با کاهش محدودیت‌ها و درک خطر، میان اکثر دانشجویان افزایش یافت. برخی دانشجویان حتی اذعان داشتند که به دلیل مجازی بودن دانشگاه‌ها و زمان آزاد بیشتر ناشی از عدم رفت و آمد به دانشگاه، تعداد سفرهای اجتماعی و تفریحی آن‌ها نسبت به دوران پیش از پاندمی افزایش یافته است. با این حال، برخی افراد معتقد بودند که این ویروس باعث دوری آن‌ها از اقوام و دوستان و منزوئی تر شدن آن‌ها شده است و به همین دلیل تعداد سفرهای اجتماعی و تفریحی آن‌ها نسبت به دوران پیش از کووید-۱۹ کاهش یافته است.

در بخش سفرهای مربوط به خرید ضروری و غیرضروری، اکثریت افراد اذعان داشتند که تعداد این نوع سفرها همچنان کمتر از دوران پیش از شیوع این ویروس است. دلیل این کاهش گرایش و عادت به استفاده از خرید آنلاین عنوان شده است.

"در دوران مجازی بودن دانشگاه‌ها به دلیل اینکه یک بار مبتلا شدم و اذیت نشدم ترسم از ابتلا کمتر شد و با توجه به وقت آزادی که داشتم به کار مشغول شدم. الان نیز همچنان به کار مشغولم." (مصاحبه‌شونده ۳۳)

در دوران بازگشایی دانشگاه‌ها، زمانی که محدودیت‌های اعمال‌شده توسط دولت به‌طور کامل برداشته شده بود و درک خطر ابتلا به کووید-۱۹، چه از نظر ارزیابی احتمال ابتلا و چه از نظر شدت پیامدهای آن، به‌طور قابل توجهی در مقایسه با دوران مجازی بودن دانشگاه‌ها کاهش یافته بود—تا جایی که برخی افراد معتقد بودند این ویروس به پایان رسیده است—تغییرات در سفرهای کاری دانشجویان قابل مشاهده بود. بررسی‌ها نشان می‌دهد که علی‌رغم اینکه گروه محدودی از دانشجویان همچنان مشغول به کار بوده و سفرهای کاری بخشی از سفرهای هفتگی آن‌ها محسوب می‌شد، بیشتر دانشجویانی که در دوران مجازی بودن دانشگاه‌ها شاغل شده بودند، با بازگشایی دانشگاه‌ها از شغل خود کناره‌گیری کرده و سفرهای تحصیلی را جایگزین سفرهای کاری کرده‌اند.

در حوزه سفرهای اجتماعی و تفریحی، بسیاری از افراد معتقد بودند که تعداد سفرهایشان به دوران پیش از شیوع ویروس نزدیک شده است. با این حال، برخی افراد همچنان اثرات انزوای به‌جامانده از دوران مجازی بودن دانشگاه‌ها را تجربه می‌کردند. در مورد سفرهای مربوط به خرید نیز، کاهش تعداد سفرها به دلیل گسترش استفاده از خرید آنلاین به‌وضوح مشاهده شد.

"حدود ۶ ماه پس از شیوع ویروس کرونا مشغول به کار شدم و ۵ روز در هفته به محل کارم می‌رفتم اما بعد از بازگشایی دانشگاه‌ها به دلیل مشغله‌ی تحصیلی و کمبود زمان دیگر به کارم ادامه ندادم." (مصاحبه‌شونده ۸)

"در دوران حاضر هم خیلی کم به خانواده اقوام می‌رویم شاید ماهی یک‌بار که دلپش عادت کردن به دوران کرونا است و فکر می‌کنم کرونا همه را منزوی‌تر کرده و همه از هم دورتر شده است." (مصاحبه‌شونده ۱۸)

"همچنان باوجود اینکه شرایط به نظرم به شرایط عادی بازگشته است خریدهایمان را در بیشتر مواقع به‌صورت آنلاین انجام می‌دهیم و فکر می‌کنم استفاده از خرید آنلاین برایم

تبدیل به یک عادت به‌جامانده از دوران محدودیت‌ها است." (مصاحبه‌شونده ۲۸)

عوامل مؤثر بر تغییرات تولید سفر دانشجویان در بازه زمانی مطالعه به شرح زیر است:

- قرنطینه

نتایج بررسی نشان می‌دهد که محدودیت‌های اعمال‌شده توسط دولت، از جمله تعطیلی اماکن تفریحی، مراکز تجمع و خرید و ممنوعیت تردد، نقش مهمی در کاهش تولید سفر دانشجویان داشته است. این محدودیت‌ها نه تنها اثر بازدارنده مستقیمی بر تولید سفر داشتند، بلکه با افزایش درک خطر دانشجویان، به‌طور غیرمستقیم نیز بر کاهش تولید سفر اثرگذار بودند.

- سیاست مجازی کردن دانشگاه‌ها

این سیاست تأثیری دوسویه بر تولید سفر دانشجویان داشته است. در ماه‌های ابتدایی، اگرچه اغلب دانشجویان از کاهش تعداد سفرهای خود خبر دادند، اما با گذشت زمان و کاهش درک خطر میان دانشجویان، مجازی شدن دانشگاه‌ها فرصت‌هایی ایجاد کرد. برخی دانشجویان مشغول به کار شدند و سفرهای کاری را به برنامه هفتگی خود اضافه کردند. در عین حال، گروهی دیگر تعداد سفرهای تفریحی و اجتماعی خود را افزایش دادند؛ این افزایش به دلیل زمان آزاد بیشتری بود که از مجازی بودن دانشگاه‌ها و عدم نیاز به رفت‌وآمد ناشی می‌شد.

"پیش از کرونا هفته‌ای یک‌بار سالن می‌رفتم اما با شروع کرونا کنسل شد به خاطر اینکه سالن‌ها تعطیل شدند. فکر می‌کنم اگر باز بود می‌رفتم چون به اندازه کافی فضا بزرگ بود که به کرونا مبتلا نشوم." (مصاحبه‌شونده ۲۶)

- درک خطر ابتلا به کووید-۱۹

درک خطر ابتلا به کووید-۱۹ و ترس ناشی از آن یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار بر تغییرات تولید سفر دانشجویان پس از شیوع این ویروس بوده است. افزایش درک خطر با کاهش تولید سفر و کاهش درک خطر با افزایش تولید سفر همراه است. یکی از

دلایل اصلی تفاوت در میزان تولید سفر دانشجویان نیز تفاوت درک خطر میان آنهاست.

همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، یکی از مؤلفه‌های درک خطر، ارزیابی ذهنی فرد از احتمال وقوع رویداد منفی (احتمال ابتلا به کووید-۱۹) است. از آنجایی که ارزیابی دانشجویان از احتمال ابتلا در خودرو شخصی بسیار پایین‌تر از حمل‌ونقل عمومی بوده است، دانشجویانی که به خودرو شخصی دسترسی داشتند، نرخ تولید سفر بیشتری نسبت به سایرین داشتند. در مقابل، دانشجویانی که به خودرو شخصی دسترسی نداشتند، معتقد بودند در صورت دسترسی به این شیوه حمل‌ونقل، تعداد سفرهای آنها حتماً بیشتر می‌شد.

"یکی از دلایلی که سفرهای تفریحی کمتر شد این بود که دسترسی به خودرو شخصی نداشتیم و احتمال ابتلا به کرونا به شدت در مترو و حمل‌ونقل عمومی که در دسترس‌ترین گزینه برایم بود و هزینه کمتری داشت، بالا بود و فاصله‌گذاری اجتماعی اصلاً رعایت نمی‌شد به همین دلیل کمتر بیرون می‌رفتم و اگر این موارد رعایت می‌شد فکر می‌کنم تعداد سفرهای تفریحی‌ام افزایش پیدا می‌کردند چون جاهایی می‌رفتم که فضای بسته نبود و احتمال ابتلا خیلی کمتر بود." (مصاحبه‌شونده ۲۲)

باوجود اینکه ارزیابی احتمال ابتلا و تغییرات آن بخش قابل توجهی از تغییرات تولید سفر دانشجویان بر اثر درک خطر را توضیح می‌دهد، اما تمرکز تنها بر این جنبه نمی‌تواند تمامی اثرات درک خطر بر تولید سفر را تبیین کند. برخی دانشجویان نسبت به شدت پیامدهای ابتلا به این ویروس در مقایسه با دیگران خوش‌بین‌تر بودند و معتقد بودند که در صورت ابتلا، این ویروس مشکلی برای آنها ایجاد نخواهد کرد. در نتیجه، این گروه از دانشجویان در مقایسه با دیگران، نرخ تولید سفرهای بیشتری داشتند. این موضوع نشان می‌دهد که برای بررسی اثرات درک خطر کووید-۱۹ بر تولید سفر، نباید تنها بر جنبه احتمال ابتلا

تمرکز کرد، بلکه باید نقش شدت پیامدها نیز مورد توجه و ارزیابی قرار گیرد.

"در دوران محدودیت‌ها باوجود اینکه آمار مبتلایان بالا بود، به دلیل اینکه دانشگاه‌ها به صورت مجازی بود و اکثر آشنایانمان به صورت مجازی مشغول به کار بودند وقت آزاد بیشتری داشتیم از طرفی چون فکر می‌کردم این بیماری نمی‌تواند به من آسیبی برساند ترسم کمتر بود و فکر می‌کنم ترس کم من روی دوستان و آشنایانی که با آنها ارتباط داشتم نیز تأثیرگذار بود و همین باعث شده بود بیشتر به دیدار دوستان و آشنایان بروم و سفرهای اجتماعی‌ام بیشتر از دوران قبل شیوع این ویروس شده بود." (مصاحبه‌شونده ۱۹)

• انزوا

یکی از آثار روانی کووید-۱۹ که بر تولید سفر برخی دانشجویان تأثیر داشته و همچنان در دوران پس از بازگشایی دانشگاه‌ها نیز قابل مشاهده است، احساس انزوا است. محدودیت‌های اعمال شده و کاهش تعاملات اجتماعی در دوران همه‌گیری باعث شده است که برخی از دانشجویان منزوی‌تر شوند و در نتیجه، سفرهای اجتماعی آنها پس از دوران کووید-۱۹ کاهش یابد.

"در دوران حاضر تعداد سفرهای اجتماعی‌ام در مقایسه با قبل کرونا کمتر شده است. به دلیل اینکه دوران کرونا تأثیرات روحی روی من گذاشت و باعث شد منزوی‌تر و درون‌گراتر شوم." (مصاحبه‌شونده ۱۳)

• خستگی

یکی دیگر از عواملی که موجب افزایش تولید سفر دانشجویان به‌مرور زمان شده است، خستگی ناشی از ماندن طولانی‌مدت در خانه است. برخی دانشجویان اظهار داشتند که پس از مدتی، ماندن در منزل برای آنها به شدت خسته‌کننده شده و تصمیم گرفتند علیرغم احساس خطر، تعداد سفرهای هفتگی خود را افزایش دهند.

"یک سال اول به دلیل آمار بالای مبتلایان و مرگ‌ومیر جایی نمی‌رفتیم اما از سال دوم باوجود اینکه آمار ابتلا بالا بود هر روز

بیرون می‌رفتیم. به دلیل اینکه انقدر در خانه مانده بودیم که شرایط خسته‌کننده شده بود." (مصاحبه‌شونده ۹)

• گسترش استفاده از خدمات آنلاین

شیوع ویروس کووید-۱۹ و محدودیت‌های اعمال‌شده به‌منظور جلوگیری از گسترش این ویروس، موجب گرایش دانشجویان به استفاده از خدمات آنلاین شد. این تغییر به‌ویژه تأثیر چشمگیری بر رفتار سفرهای خرید دانشجویان داشته است. در دوران محدودیت‌ها، استفاده از خرید آنلاین گسترش یافت و استقبال بیشتری از این شیوه خرید صورت گرفت. حتی در دوران بازگشایی دانشگاه‌ها، اکثر دانشجویان همچنان از خرید آنلاین استفاده کرده و معتقدند که تعداد سفرهای خرید آن‌ها در مقایسه با دوران پیش از کووید-۱۹ کاهش یافته است.

"قبل کرونا برای خرید اقلام غیرضروری ماهی یک‌بار بیرون می‌رفتم اما با شروع کرونا برای خرید لباس و اقلام غیرضروری کلاً بیرون نمی‌رفتم و بیشتر خرید آنلاین استفاده می‌کردم. خرید آنلاینم به صورتی زیاد شد که الان هم وابسته به خرید آنلاین هستم." (مصاحبه‌شونده ۲۱)

• شکل‌گیری عادت‌های رفتاری جدید

شیوع همه‌گیری کووید-۱۹، دوره‌ای از کاهش شدید سفرها را به همراه داشت که دوره‌های پیش از همه‌گیری را از دوره‌های پس از همه‌گیری متمایز ساخت. جهان پس از همه‌گیری همچنان تحت تأثیر کووید-۱۹ و قرنطینه‌های اعمال‌شده قرار دارد. برخی دانشجویان به این نکته اشاره کردند که در دوران مجازی بودن دانشگاه‌ها، عادت‌های رفتاری جدیدی در زمینه تولید سفر در آن‌ها شکل گرفته است. این عادت‌ها حتی پس از بازگشایی دانشگاه‌ها نیز بر رفتار سفر آن‌ها تأثیرگذار بوده است.

"تعداد سفرهای اجتماعی ما الان کمتر از دوران قبل کرونا شده است و به لحاظ زمانی هم کمتر در خانه یکدیگر می‌مانیم. این کمتر شدن به خاطر ترس از کرونا نیست بلکه به کمتر دیدن هم و ارتباط مجازی عادت کرده‌ایم." (مصاحبه‌شونده ۶)

"الان به‌صورت کلی می‌توان گفت کرونا این‌گونه روی خانواده ما تأثیر گذاشته است که تلاش می‌کنیم با یک‌بار بیرون رفتن تمام کارهایی که نیاز است را انجام دهیم چند بار بیرون نرویم. از طرفی دیگر عادت کرده‌ایم به کمتر بیرون رفتن. قبلاً مثلاً بیرون نمی‌رفتیم ناراحت می‌شدم ولی الان با این موضوع هیچ مشکلی نداشتم. ولی شاید در آینده به حالت قبلی برگردد." (مصاحبه‌شونده ۲۳)

• هنجارهای ذهنی

رفتار و عقاید دوستان، خانواده و جامعه نیز ازجمله عوامل تأثیرگذار بر تولید سفر دانشجویان بوده‌اند. اگرچه برخی دانشجویان معتقد بودند که اطرافیان نقشی در رفتار سفر و دیدگاه آن‌ها نداشته‌اند، اما برخی دیگر اذعان داشتند که محیط اجتماعی بر تغییرات تولید سفر آن‌ها تأثیرگذار بوده است.

"خانواده خیلی تأثیرگذار بود و خیلی توصیه می‌کردند که رعایت کنم و تا حد امکان بیرون نروم و من هم رعایت می‌کردم." (مصاحبه‌شونده ۲۵)

"وقتی می‌دیدم اطرافیان خرید نمی‌روند و آنلاین این کار را انجام می‌دهند من هم ترغیب می‌شدم به‌صورت آنلاین این کارها را انجام دهم." (مصاحبه‌شونده ۲۹)

• تعهد اخلاقی شخصی

احساس تعهد اخلاقی در برابر انتشار ویروس و احتمال مبتلا کردن دیگران، یکی دیگر از دلایلی بود که به کاهش تولید سفر دانشجویان، به‌ویژه در سفرهای تفریحی و اجتماعی، منجر شد. این موضوع در دوران محدودیت‌ها میان برخی دانشجویان بسیار شایع بود. بسیاری از آن‌ها کاهش تعداد سفرهایشان را به این دلیل می‌دانستند که خود را در برابر انتشار این ویروس و پیامدهای ابتلا به آن مسئول می‌پنداشتند و به همین دلیل تلاش می‌کردند از انجام سفرهای غیرضروری خودداری کنند.

"در ۶ ماه اول دیدارمان با سالمندان فامیل کم شد آن‌هم به خاطر این‌که فکر می‌کردیم برای آن‌ها این بیماری می‌تواند

مشکل ساز شود و احساس مسئولیت وجود داشت. ولی بعد
ان به شرایط عادی برگشت." (مصاحبه‌شونده ۵)
"اوایل کرونا در خانه ماندن بیشتر یک وظیفه‌ی اجتماعی بود
به نظرم و به همین خاطر کمتر بیرون می‌رفتم ولی از یک
جایی به بعد این موضوع رفع شد و بیشتر بیرون می‌رفتم."
(مصاحبه‌شونده ۱۹)

۴. بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که ویروس کووید-۱۹ تأثیر
قابل توجهی بر کاهش تولید سفر دانشجویان در مقایسه با دوران
پیش از همه‌گیری داشته است. در ماه‌های ابتدایی شیوع این
ویروس، زمانی که محدودیت‌ها در بالاترین سطح خود قرار
داشتند و درک خطر ابتلا و ترس ناشی از آن بسیار بالا بود، تعداد
سفرهای دانشجویان به شدت کاهش یافت. در این شرایط،
دانشجویان تنها برای موارد ضروری سفر می‌کردند و حتی کسانی
که از ابتدا خطر ابتلا را پایین ارزیابی کرده بودند نیز به دلیل
محدودیت‌های اعمال‌شده از سوی دولت، سفرهای خود را
کاهش دادند. این یافته با مشاهدات سایر مطالعات همسو است.
مطالعه‌ای در روزهای ابتدایی قرنطینه در استرالیا نشان داد که
حدود ۷۸ درصد خانوارها به دلیل نگرانی از ابتلا به ویروس،
تغییراتی در سفرهای هفتگی خود ایجاد کردند و در نتیجه بیش
از ۵۰ درصد سفرهای خانگی کاهش یافت. همچنین، پژوهشی
در چین در اوایل شیوع کرونا نشان داد که مردم به دلیل ترس از
ابتلا به کووید-۱۹، تعداد سفرهای خود را به شدت کاهش دادند
و سفرهای غیرضروری به طور کامل لغو شد. سیاست‌های دولت
مانند تعطیلی دانشگاه‌ها نیز تأثیر قابل توجهی بر کاهش تقاضای
سفر داشت.

یکی از عوامل تأثیرگذار بر کاهش تولید سفر دانشجویان در
دوران محدودیت‌ها، تعهد اخلاقی شخصی در برابر انتشار
ویروس بود. برای نمونه در مطالعه حاضر، برخی دانشجویان
اظهار داشتند که یکی از دلایل کاهش سفرهای تفریحی و
اجتماعی آن‌ها احساس مسئولیت در برابر مبتلا کردن اطرافیان به

این ویروس بوده است. این مشاهده همسو با مطالعات گذشته
است. به عنوان مثال مطالعه‌ای در هلند که به نقش سیاست‌های
اجرایی و متغیرهای پنهان بر تصمیمات سفر پرداخته است، نشان
داد که در همه‌گیری کرونا، افرادی که احساس مسئولیت
اجتماعی بالاتری داشتند، سفرهای خود را بیش از دیگران کاهش
داده‌اند.

بررسی‌ها نشان داد که با کاهش محدودیت‌ها و کاهش درک
خطر، تولید سفر دانشجویان به تدریج افزایش یافت. برخی
دانشجویان به دلیل مجازی بودن دانشگاه‌ها و عدم نیاز به حضور
فیزیکی در کلاس‌ها وارد بازار کار شدند. مشاهدات نشان می‌دهد
که در مواردی، تعداد سفرهای تفریحی و اجتماعی دانشجویان
حتی در مقایسه با دوران پیش از همه‌گیری افزایش یافت.

باین‌حال، عوامل دیگری مانند گرایش به خرید آنلاین،
شکل‌گیری عادت‌های رفتاری جدید و انزوای ناشی از
محدودیت‌ها باعث کاهش تولید سفر برخی دانشجویان شد. این
عوامل حتی در دوران بازگشایی دانشگاه‌ها نیز باعث شده‌اند که
تولید سفر دانشجویان در مقایسه با دوران پیش از همه‌گیری کمتر
باشد. پژوهش‌های دیگری که به بررسی آثار روان‌شناختی ناشی
از قرنطینه پرداخته‌اند، مؤید این موضوع است. به عنوان نمونه
نشان داده شده است که قرنطینه‌های پیشگیرانه کووید-۱۹ منجر
به ایجاد احساس ترس، اضطراب، انزوا و بی‌حوصلگی شده‌اند
تا جایی که این آثار روان‌شناختی حتی در دوران پس از قرنطینه
نیز می‌تواند در میان افراد باقی بماند. نتایج پژوهش حاضر نیز
نشان می‌دهد که قرنطینه‌های ناشی از کووید-۱۹ منجر به منزوی
تر شدن برخی دانشجویان شده است که این موضوع در دوران
بازگشایی دانشگاه‌ها نیز بر رفتار سفر آن‌ها تأثیرگذار بوده است.

نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که ارزیابی دانشجویان از
احتمال ابتلا به کووید-۱۹ در حمل‌ونقل عمومی نسبت به
خودروی شخصی بسیار بالاتر است. برای بهبود درک ایمنی و
افزایش استفاده از حمل‌ونقل عمومی، اجرای اقدامات مؤثر مانند
ضدعفونی منظم، جلوگیری از ازدحام جمعیت، رعایت

فاصله‌گذاری اجتماعی، اجبار به استفاده از ماسک و غربالگری افراد مبتلا می‌تواند بسیار تأثیرگذار باشد. اگرچه اکثر مصاحبه‌شوندگان ترجیح دادند به جای حمل‌ونقل عمومی از تاکسی اینترنتی استفاده کنند، اما در جامعه گروه‌های مختلفی با شرایط اقتصادی و سلامتی متفاوت وجود دارند که ممکن است حمل‌ونقل عمومی تنها گزینه ممکن برای آن‌ها باشد. عدم توانایی در استفاده از تاکسی اینترنتی به دلیل هزینه‌های بالا ممکن است زندگی روزمره این افراد را مختل کند.

با وجود اینکه مطالعات متعددی افزایش استفاده از دوچرخه پس از شیوع ویروس را گزارش کرده‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که با وجود آگاهی دانشجویان از مزایای سلامتی دوچرخه‌سواری، هیچ‌گونه گزارشی مبنی بر افزایش استفاده از دوچرخه مشاهده نشد. علاوه بر این، میزان مالکیت دوچرخه در میان دانشجویان بسیار پایین بوده است. مسئولان می‌توانستند از این فرصت برای افزایش سهم دوچرخه‌سواری بهره ببرند، اما این اتفاق نیفتاده است. لذا پیشنهاد می‌شود مسئولان به توسعه زیرساخت‌ها و ترویج فرهنگ دوچرخه‌سواری توجه بیشتری داشته باشند، زیرا دانشجویان معتقدند که شهرهای ایران فاقد زیرساخت‌های مناسب برای دوچرخه‌سواری هستند. عوامل دیگری مانند شرایط فرهنگی، اقلیمی و توپوگرافی نیز ممکن است تأثیرگذار باشند. مقامات حمل‌ونقل باید ساخت و نگهداری خطوط دوچرخه ایمن و کافی را برای تشویق جوانان به دوچرخه‌سواری و جذب کاربران خودروهای شخصی به سمت دوچرخه جدی‌تر بگیرند. همچنین، فراهم کردن پارکینگ‌های کافی برای دوچرخه و امکانات مرتبط باید در مکان‌هایی با جاذبه‌های زیاد سفر، مانند مراکز خرید، محل کار و رستوران‌ها، ایجاد شود.

۵. پی‌نوشت‌ها

۱. این ویروس طی چند هفته از استانی در چین به ۳۷ کشور گسترش یافت و تا زمان کنترل بیماری، ۸۴۴۸ مورد ابتلا و ۷۷۴ مورد مرگ‌ومیر را به دنبال داشت.

۲. این ویروس در آوریل ۲۰۰۹ در مکزیک و آمریکا تشخیص داده شد و تا ژوئن همان سال، سازمان بهداشت جهانی آن را به‌عنوان یک پاندمی جهانی اعلام کرد.

۳. دانشگاه خوارزمی، با حدود ۱۵ هزار دانشجو در ۱۵ دانشکده، یکی از بزرگ‌ترین دانشگاه‌های ایران، در دو پردیس تهران و کرج فعال است.

4. Purposive sampling

5. Qualitative Content Analysis

۶. مراجع

– R. D. Smith, “Responding to global infectious disease outbreaks: Lessons from SARS on the role of risk perception, communication and management,” *Soc. Sci. Med.*, vol. 63, no. 12, pp. 3113–3123, Dec. 2006.

doi: 10.1016/j.socscimed.2006.08.004

– M. G. Wheaton, J. S. Abramowitz, N. C. Berman, L. E. Fabricant, and B. O. Olatunji, “Psychological Predictors of Anxiety in Response to the H1N1 (Swine Flu) Pandemic,” *Cogn. Ther. Res.*, vol. 36, no. 3, pp. 210–218, Jun. 2012.

doi: 10.1007/s10608-011-9353-3

– M. E. C. Bagdatli and F. Ipek, “Transport mode preferences of university students in post-COVID-19 pandemic,” *Transp. Policy*, vol. 118, pp. 20–32, Mar. 2022.

doi: 10.1016/j.tranpol.2022.01.017

– Y. Yang, M. Cao, L. Cheng, K. Zhai, X. Zhao, and J. De Vos, “Exploring the relationship between the COVID-19 pandemic and changes in travel behaviour: A qualitative study,” *Transp. Res. Interdiscip. Perspect.*, vol. 11, p. 100450, Sep. 2021.

doi: 10.1016/j.trip.2021.100450

– M. Mehdizadeh, M. Fallah Zavareh, and T. Nordfjaern, “Explaining trip generation during the COVID-19 pandemic: A psychological

developing grounded theory, 2nd ed. in *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*, 2nd ed. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc, 1998, pp. xiii, 312.

– K. J. Clifton and S. L. Handy, “Qualitative Methods in Travel Behaviour Research,” in *Transport Survey Quality and Innovation*, P. Jones and P. R. Stopher, Eds., Emerald Group Publishing Limited, 2003, pp. 283–302.
doi: 10.1108/9781786359551-016

– M. J. Beck and D. A. Hensher, “Insights into the impact of COVID-19 on household travel and activities in Australia – The early days under restrictions,” *Transp. Policy*, vol. 96, pp. 76–93, Sep. 2020.
doi: 10.1016/j.tranpol.2020.07.001

– S. K. Brooks et al., “The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence,” *The Lancet*, vol. 395, no. 10227, pp. 912–920, Mar. 2020.
doi: 10.1016/S0140-6736(20)30460-8

– P. Bucsky, “Modal share changes due to COVID-19: The case of Budapest,” *Transp. Res. Interdiscip. Perspect.*, vol. 8, p. 100141, Nov. 2020.
doi: 10.1016/j.trip.2020.100141

– J. Zhang, “People’s responses to the COVID-19 pandemic during its early stages and factors affecting those responses,” *Humanit. Soc. Sci. Commun.*, vol. 8, no. 1, p. 37, Feb. 2021.
doi: 10.1057/s41599-021-00720-1

– D. Harrington and M. Hadjiconstantinou, “Commuting behaviours and COVID-19,” *Open Science Framework*, preprint, Aug. 2020.
doi: 10.31219/osf.io/46hzd

perspective,” *J. Transp. Health*, vol. 26, p. 101390, Sep. 2022.
doi: 10.1016/j.jth.2022.101390

– M. Mehdizadeh, M. F. Zavareh, and T. Nordfjaern, “Mono- and multimodal green transport use on university trips during winter and summer: Hybrid choice models on the norm-activation theory,” *Transp. Res. Part Policy Pract.*, vol. 130, pp. 317–332, Dec. 2019.
doi: 10.1016/j.tra.2019.09.046

– Z. Wen, G. Huimin, and R. R. Kavanaugh, “The Impacts of SARS on the Consumer Behaviour of Chinese Domestic Tourists,” *Curr. Issues Tour.*, vol. 8, no. 1, pp. 22–38, Jan. 2005.
doi: 10.1080/13683500508668203

– K. W. Axhausen and T. Gärling, “Activity-based approaches to travel analysis: conceptual frameworks, models, and research problems,” *Transp. Rev.*, vol. 12, no. 4, pp. 323–341, Oct. 1992.
doi: 10.1080/01441649208716826

– C. Chen, T. Feng, and X. Gu, “Role of latent factors and public policies in travel decisions under COVID-19 pandemic: Findings of a hybrid choice model,” *Sustain. Cities Soc.*, vol. 78, p. 103601, Mar. 2022.
doi: 10.1016/j.scs.2021.103601

– L. Sjöberg, B.-E. Moen, and T. Rundmo, “Explaining risk perception,” *Eval. Psychom. Paradigm Risk Percept. Res.*, vol. 10, no. 2, pp. 665–612, 2004.

– E. Mathieu et al., “Coronavirus Pandemic (COVID-19) in Iran,” *Our World Data*, Mar. 2020, Accessed: Aug. 28, 2023. [Online]. Available: <https://ourworldindata.org/coronavirus/country/iran>

– A. Strauss and J. Corbin, *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for*